

Eduard Kačík
Jozef Makar

DEJINY POLÍCIE V EURÓPSKOM KONTEXTE

EDUARD KAČÍK

JOZEF MAKAR

DEJINY POLÍCIE V EURÓPSKOM KONTEXTE

Návrh obálky:	Jozef Makar
Grafická úprava a zalomenie:	Dávid Leško
Technická spolupráca:	Franko Štefan, Labai Emil
Recenzenti:	Prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc. Prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc. Doc. JUDr. Jiří L. Bílý, Ph.D., Eq.M

Edícia: MEA 2000 o. z. - Mladá Éra Autorov nového tisícročia
© Autorské práva vyhradené

ISBN 978-80-560-0291-9

OBSAH

PREDHOVOR	6
I. K A P I T O L A	8
CHARAKTERISTIKA POJMU A FUNKCIE POLÍCIE	
1. Pojem polícia a jeho súvis s históriou a dejinami polície	8
2. Historický vývoj pojmu polícia.....	14
3. Právny základ policajnej činnosti.....	17
4. Delenie polície	18
II. K A P I T O L A	26
ČESKOSLOVENSKO	
1. Organizácia Československej polície po roku 1918	26
2. Štruktúra Československej polície	36
3. Vznik a budovanie štátnych policajných úradov	51
4. Organizácia Československej polície v období druhej ČSR	61

III. K A P I T O L A	77
SPOJENÉ KRÁĽOVSTVO	
1. Vznik úradu mierového sudcu a systém policajnej moci.....	77
2. Základy modernej polície	94
3. Vývoj regionálnej polície	139
4. Vplyv britského policajného systému na britské kolónie	157
5. Zaujímavosti britskej polície a najzaujímavejšie prípady	174
IV. K A P I T O L A	187
FRANCÚZSKO	
1. Počiatky francúzskej polície a jej vývoj do Veľkej revolúcie	187
2. Reformy vo vývoji francúzskej polície	196
3. Štátny a policajný mechanizmus po parlamentnej revolúcii	204
4. Postavenie bezpečnostného aparátu vo Francúzskom systéme trestného konania.....	235
V. K A P I T O L A	251
RUSKO	
1. Reformy policajnej správy v cárskom Rusku.....	251
2. Policajné zložky a oddelenia v Rusku.....	285
3. Verejná správa a systém štátnych orgánov	301

VI. K A P I T O L A.....	326
ŠPANIELSKO	
1. Všeobecný vývoj štátu, jeho zriadení a orgánov, sociálna štruktúra.....	326
2. Vývoj polície v Španielsku	351
VII. K A P I T O L A.....	405
PORTUGALSKO	
1. Aspekty vývoja polície na Pyrenejskom polostrove.....	405
2. Vývoj aspektov polície v Portugalsku od stredoveku po novovek	415
VIII. K A P I T O L A.....	430
TALIANSKO	
1. Bezpečnostný aparát v Talianskom systéme trestného riadenia	430
2. Dejiny rímskej polície	451
3. Policajné úlohy prefektov v Ríme	469
4. Polícia v provinciách.....	475

IX. K A P I T O L A	483
MAĎARSKO	
1. Zrod polície starých Maďarov.....	483
2. Polícia v Uhorsku.....	487
3. Vznik mestskej polície v Uhorsku	497
4. Maďarská polícia súčasnosti	505
X. K A P I T O L A	518
NEMECKO	
1. Polícia ako súčasť sporového práva v stredoveku	518
2. Policajný štát a jeho vplyv na rozvoj polície	533
3. Právny štát a polícia po parlamentných revolúciách	559
4. Policajné právo z obdobia Weimarskej republiky	572
5. Pruská polícia	588

Predhovor

Pojem "polícia" by sme všeobecne mohli chápať ako označenie sily mierových dôstojníkov predstavujúcich represívnu zložku na všeobecné udržiavanie poriadku v štáte, dodržiavanie zákonov obyvateľmi a taktiež na ochranu práv a bezpečnosti občanov, ich majetku a v neposlednom rade stíhanie páchatel'ov trestnej činnosti. Ved' už v roku 1829 Sir Richard Mayne napísal:

"Hlavným predpokladom účinnej polície je prevencia kriminality, a tiež vypátranie a potrestanie páchatel'ov, ak už k spáchaniu trestného činu došlo. A voči týmto cieľom musí byť nasmerované všetko úsilie polície. Ochrana života a majetku, zachovanie verejného poriadku a absencia trestného činu, ukážu, či boli tieto snahy úspešné, a či bol dosiahnutý účel, ktorý jej bol určený."

Predkladaná kniha sa zaoberá problematikou dejín polície na území vybraných krajín Európy. Nemôže a ani si nechce nárokovať privilégia samostatnej vedeckej štúdie. Pokúša sa len ozrejmiť a zhrnúť zo zorného uhla moderných odborných policajných hľadísk tie poznatky policajno-bezpečnostnej vedy, ktoré sa dotýkajú policajných dejín.

Má sa nimi získať prehľad o postupnom formovaní dnešnej polície. Našou snahou bolo priblížiť fungovanie policajných zložiek na našom území, ale aj v najväčších štátoch starého kontinentu. Pre jej účely je dôležitých viacero aspektov a preto sme zobrali do úvahy nie len geografické ukazovatele, ale aj ukazovatele, ktoré ovplyvňujú jednotlivé historické prepojenie a politické vplyvy na vývoj polície v Európe.

Táto úloha však nebola ľahká, nakoľko v priebehu dejín sa jednotlivé usporiadania, či už išlo o štáty alebo iné formy usporiadania, menili v rôznych rozsahoch. Preto odporúčame k hlbšiemu štúdiu tohto odvetvia odbornú literatúru, na ktorú odkazujeme v rámci poznámkového aparátu jednotlivých kapitol tejto knihy. Tieto texty sú určené študentom nielen policajnej akadémie, ale aj študentom práva a verejnej správy.

Náš primárny cieľ stanovený pri výbere tejto problematiky je do určitej miery splnený, ale vzhľadom na rozsiahlu materiu a široké spektrum možností pri jej spracovaní, bude téma dejín polície aj naďalej predmetom nášho skúmania.

Bratislava, august 2015

JUDr. Eduard Kačík, CSc.

Bc. Jozef Makar

I. K A P I T O L A

CHARAKTERISTIKA POJMU A FUNKCIE POLÍCIE

1. Pojem polícia a jeho súvis s históriou a dejinami polície

Pre vznik pojmu polícia existujú dve teórie. Prvou z nich je, že na počiatku stálo grécke slovo “polis” označujúce mesto. Z neho je odvodené latinské slovo “politia”, ktoré označuje verejnú správu. Druhou z teórií je, že slovo polícia vzniklo ako latinizovaná podoba gréckeho slova “politia”, pričom jeho zmysel nie je možné presne ohraničiť. Jeho význam sa však pohybuje v intenciách spôsobu organizácie spoločnosti, ktorá by mala zabezpečovať verejnú moc. Slovo polícia, teda samotný pojem a formovanie jeho významu malo nepochybne súvis i s Platónovým termínom “politeia”, ktorého význam môžeme určiť ako poriadok na určitom úseku správania sa v rámci určitého usporiadania.

Leopardov slovník tiež uvádza význam výrazu “politio” občianstvo, občiansky život, obecná správa, obecná činnosť, obecná správa a zriadenie ale aj slobodná obec. Z toho je zrejmé, že význam slova polícia mal v počiatkoch veľmi široký význam, ktorý sa formoval najmä jeho prostredníctvom jeho vývoja.

Pojem polícia tiež bolo možné stotožniť s pojmom vnútorná správa. Táto skutočnosť je zaujímavá z toho pohľadu, že dnes je polícia v rámci štruktúry v rámci ministerstiev zaradená pod Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Teda význam pojmu polícia už na jeho počiatku korešpondoval s jeho dnešným významom.

V súčasnosti je možné pojem polícia charakterizovať z rôznych pohľadov, jedným z nich je spôsob, ktorým pojem polícia charakterizujú právne predpisy. V prostredí Slovenskej republiky charakterizuje políciu, resp. policajný zbor zákon č. 171/1992 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o Policajnom zbore”).

Uvedený právny predpis charakterizuje pojem polícia, ktorý je možné stotožniť s pojmom policajný zbor prostredníctvom ustanovenia § 1 ods. 1

Úvodné nasledovne:

„Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.“

Pod pojem polícia je nepochybne možné tiež zaradiť obecnú políciu, ktorú charakterizuje zákon č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „zákon o obecnej polícii“) prostredníctvom ustanovenia § 2 ods. 1 nasledovne:

„Obecná polícia je poriadkový útvar pôsobiaci pri zabezpečovaní obecných vecí verejného poriadku, ochrany životného prostredia v obci a plnení úloh vyplývajúcich zo všeobecne záväzných nariadení obce, z uznesení obecného zastupiteľstva a z rozhodnutí starostu obce.“

Zaujímavým faktom však tiež je ako polícia charakterizuje sama seba, pričom sme na tieto účely použili stránku Ministerstva vnútra Slovenskej republiky takto:

Policačný zbor

- spolupôsobí pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku,
- odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatel'ov,
- spolupôsobí pri odhaľovaní daňových únikov, nezákonných finančných operácií a legalizácie príjmov z trestnej činnosti,
- vykonáva vyšetrovanie o trestných činoch a skrátene vyšetrovanie o trestných činoch,
- vedie boj proti terorizmu a organizovanému zločinu,
- zaisťuje osobnú bezpečnosť prezidenta Slovenskej republiky, predsedu Národnej rady Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky, predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ministra vnútra Slovenskej republiky a ďalších osôb určených zákonom alebo vládou,
- zaisťuje ochranu diplomatických misií a ďalších objektov určených zákonom alebo vládou a spolupôsobí pri fyzickej ochrane jadrových zariadení,

- zabezpečuje ochranu štátnej hranice, ak osobitný predpis neustanovuje inak,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní verejného poriadku; ak bol porušený, robí opatrenia na jeho obnovenie,
- dohliada na bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky a spolupôsobí pri jej riadení,
- odhaľuje priestupky a zisťuje ich páchatateľov, a ak tak ustanovuje osobitný zákon, priestupky aj objasňuje a prejednáva,
- vykonáva pátranie po osobách a pátranie po veciach
- poskytuje ochranu a pomoc ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi,
- vykonáva kriminalisticko-expertíznu a znaleckú činnosť,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní ochrany civilného letectva,
- plní úlohy štátnej správy a iné úlohy, ak tak ustanovujú osobitné predpisy,
- plní úlohy na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej zákonom.”¹

¹ www.minv.sk/?PZ_SR

Mestská polícia taktiež prostredníctvom svojej webovej stránky charakterizuje pojem polícia zo svojho uhľá pohľadu nasledovne: „Mestská polícia hlavného mesta SR Bratislavy je poriadkový útvar, ktorý zriadilo mestské zastupiteľstvo všeobecne záväzným nariadením č. 3/1991 na základe zákona 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov. Mestskú políciu tvorí päť okrskových staníc, Stanica zásahu PCO, Stanica jazdeckej polície a kynológie s celomestskou pôsobnosťou, sekretariát, vnútorno-organizačné oddelenie a ekonomické oddelenie.“²

Pre účely tejto knihy sme z mnohých mestských polícií, resp. obecných polícií vybrali mestskú políciu hlavného mesta Bratislava. Samozrejme ešte je možné vymedziť ďalšie pojmológické ukazovatele ako charakterizácia polície z hľadiska železničnej polície a iných parciálnych zložiek polície. Takéto široké vymedzenie by však z pohľadu rozsahu nebolo účelné. Vo všeobecnosti je však možné povedať, že samotný pojem polícia je možné i z hľadiska pojmológie vnímať v rôznych pohľadoch. V prvom rade ide o pohľad na pojem polícia ako súhrn rôznych činností, ktoré dnes polícia vykonáva.

² www.mestskapolicia.bratislava.sk/vismo/o_utvar.asp?id_org=700011&id_u=10

V druhom rade je možné pojem polícia vnímať inštitucionálne ako organizáciu. Ale existuje mnoho iných na základe celého spektra kritérií. V druhom rade je treba zdôrazniť, že samotný pojem polícia svoj význam rozširoval nie vplyvom samotného času ako veličiny, alebo vývojom jazyka ale práve konkretizáciou a rozširovaním pôsobností a právomocí polície ako ju poznáme dnes.

2. Historický vývoj pojmu polícia

Mnohotvárnosť policajných organizácií je historicky podmienená. Samotná inštitúcia polície sa vyvíjala a menila. Polícia jedného obdobia bola iná než polícia obdobia predošlého. Menili sa aj jej povinnosti a právomoci. Niekedy boli právomoci širšie a inokedy užšie. Postupne vznikli tri základné civilizačné modely polície:

- staroveká, stredoveká a novoveká, ktoré môžu byť vnútorne ďalej členené. Ale ani tím nie je problém uzatvorený.

Ešte skôr, než vznikla prvá staroveká policajná organizácia, sa v lone rodových a neskoršie kmeňových spoločností zrodili jednotlivé policajné funkcie. Niektoré sa vytvárali spolu s ľudskou spoločnosťou, iné až na vyššom stupni jej organizovanosti - pred 10 000 až 12 000 rokov.³

Jednoznačne najstaršia bola strážna, respektíve hliadková činnosť. Relatívne najmladšia bola hospodársko - kontrolná a dozorná činnosť, tak typická pre antickú, stredovekú a dlho i novovekú políciu.

Na vznik policajných funkcií tak bez závažnejších problémov naviazal vznik prvých už skutočne policajných organizácií. Boli postupne vytvárané pred 4000 až 5000 rokmi. Vznikali spoločne s ustanovovaním štátu a štátnej moci.

³ SKULOVÁ, S., Správa policie v súčasnej právnej úprave, Masarykova univerzita, Brno, 1993. s. 13

Stredovek predstavoval úpadok polície. Jej tradície uchovávali len väčšie mestá, ktoré si pre svoju ochranu vytvárali nočné stráže a hliadky. Celoštátna polícia dlho neexistovala. Policajné právomoci v tej dobe vykonávali feudáli.

Obrodu a znovuzrodenie polície priniesol až novovek. Bol spätý so snahou o vytvorenie absolutistických štátov, riadených z jedného centra.⁴

Prvú modernú políciu založili v roku 1667 vo Francúzsku. Polícia bola poštátnená a podriadená panovníkovi.⁵

⁴ Tamtiež

⁵ MACEK, P., FILÁK, A., Základy teórie policajne bezpečnostní činnosti, Police History, Praha, 2004, s. 60.

3. Právny základ policajnej činnosti

Polícia je verejným orgánom, ktorý musí vzniknúť na základe zákona. Policajné operácie sa musia vždy vykonávať v súlade s národným právom a s tými medzinárodnými normami, ktoré štát prijal.

Legislatíva upravujúca postavenie a pôsobnosť polície musí byť prístupná verejnosti a dostatočne jasná a presná a ak treba musí byť doplnená ďalšími jasnými normatívnymi aktmi prístupnými verejnosti.⁶

Policajný personál musí spadať pod pôsobnosť tej istej legislatívy ako obyčajní občania a výnimky môžu byť ustanovené len pre účely dosahovania potrebnej účinnosti polície v demokratickej spoločnosti. Táto časť zakotvuje právny základ polície ako inštitúcie a celej jej pôsobnosti v právnom štáte. Sú tu obsiahnuté aj právne požiadavky odvodené z Európskeho dohovoru o ľudských právach a s ním spojenej judikatúry. Články 2 až 5 zhrňujú niektoré zo zásad obsiahnutých v pojme vlády zákona vo vzťahu k polícii.

⁶ Bližšie pozri: www.europarl.europa.eu

4. Delenie polície

Najdôležitejší rozdiel z hľadiska kompetencií a obsahu (v tom zmysle, že štát a obec obstarávajú obsahovo rôzne policajné odvetvia) je medzi políciou štátnou a miestnou.

Štátna polícia je riadená ústrednými orgánmi štátnej správy, prevažne ministerstvom vnútra a jej činnosti sú financované zo štátneho rozpočtu.

Miestna (municipálna) polícia je potom podriadená miestnym orgánom samosprávy a z prevažnej väčšiny sú jej činnosti hradené z mestského rozpočtu, resp. z rozpočtu obce.⁷

Významné je aj delenie polície zo štrukturálneho hľadiska:

- horizontálne
- vertikálne

Horizontálne hľadisko určuje počet a druh policajných orgánov v danom štáte, oblasti, resp. území.

Vertikálne hľadisko určuje stupeň podriadenosti jednotlivých policajných inštitúcií vo vzťahu k ústrednému orgánu štátnej správy

⁷ BERŽI, L., KAČÍK, E.: Polícia a jej pojem vo vývoji štátu a práva, Bratislava, 1993, s. 50-56

s pôsobnosťou v oblasti, v ktorej policajné zložky vykonávajú svoje právomoci.

Systémy policajného mechanizmu môžeme rozdeliť do troch modelov:

- centralizovaný
- polo centralizovaný
- decentralizovaný

Centralizovaný model – typickým znakom je podriadenosť policajného mechanizmu jednému ústrednému orgánu štátnej správy, zvyčajne sa jedná o ministerstvo vnútra. Na celoštátnej úrovni existuje jediná organizácia, ktorá sa ďalej delí na rozličné zložky a útvary, avšak tieto majú stanovený obmedzený okruh právomocí. Najvýraznejším predstaviteľom tohto modelu je Francúzsko, avšak ani tu sa tento model nevyznačuje všetkými jeho charakteristickými vlastnosťami. Vo francúzskom systéme obecné a štátne úrady vykonávajú spravidla obsahovo rovnakú policajnú agendu, ale s rôznou územnou pôsobnosťou.

Činnosťami polície rozumieme právnym poriadkom upravený a aprobovaný procesný postup orgánov polície. Činnosti polície zasahujú v súčasnosti už skoro do každej oblasti štátnej správy a v súvislosti s rastúcim trendom zasahovania štátu do širokého spektra spoločenských oblastí ako sú napr. školstvo, životné prostredie, veda či výskum sa ich činnosti naďalej rozširujú. Ďalšou dôležitou formou delenia polície z hľadiska kompetencií a právomocí je rozdelenie na zložky:

- **poriadkovej polície**
- **kriminálnej polície**
- **politickej polície**
- **riadiace**
- **zabezpečovacie**
- **administratívne zložky**

Tieto zložky sú potom vo väčšine prípadov ďalej rozvetvené o rôzne špecializované služby a rezortné oddiely. Toto členenie sa však vo formálnej organizácii špecifického policajného zboru odraziť nemusí, nakoľko jednej zložke môžu byť pridelené kompetencie viacerých iných zložiek, napr. poriadkovej polície budú pridelené kompetencie aj v oblasti riadiacej činnosti.

Decentralizovaný model – najvýraznejším predstaviteľom tohto modelu sú Spojené štáty americké. Pre tento model je príznačným, že vedľa seba existuje niekoľko vzájomne nezávislých policajných organizácií a vývoj policajných zložiek vznikol zdola, t.j. hlavnú úlohu v jeho vytváraní zohrali obce. V štáte neexistuje centralistický orgán, ktorý by bol nadriadený ostatným policajným orgánom, resp. že by niesol primárnu zodpovednosť za činnosti a úlohy polície. To znamená, že policajné zložky sú rozdelené na:

- národnú úroveň
- celoštátnu úroveň
- miestnu úroveň.⁸

Medzi úlohy **poriadkovej polície** patrí zabezpečovanie ochrany verejného poriadku. Pod týmto máme na mysli ochranu poriadku v najširšom zmysle slova, ako napr. riadenie dopravy, zabezpečovanie poriadku a pokojného občianskeho spolunažívania na verejných priestranstvách a v súkromí, zabezpečovanie bezpečnosti pri verejných podujatiach, spolupôsobenie pri ochrane

⁸ CORDNER W. G.: Police Administration, Routledge, New York, 2014, str. 311, ISBN: 978-13175241236

základných práv a slobôd, najmä pri ochrane zdravia, osobnej slobody, života a pri ochrane majetku, odhaľovanie priestupkov a zisťovanie ich páchatel'ov, spolupôsobenie pri pátraní po osobách a pri pátraní po veciach. V Slovenskej republike plnia úlohy poriadkovej polície jednotlivé obvodné oddelenia a policajné stanice okresného riaditeľ'stva Policajného zboru, odboru poriadkovej polície. Sú podriadené prezídiu Policajného zboru a ústredným orgánom štátnej správy v tomto sektore je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.⁹

Medzi úlohy **kriminálnej polície** patrí najmä ochrana hospodárskych a majetkových záujmov štátu a obyvateľ'stva, ochrana života, zdravia a bezpečnosti občanov, plnenie úloh národného centra na úseku boja proti trestnej činnosti falšovania a pozmeňovania peňazí, cenných papierov a všeobecne verejných listín, riadenie a kontrola odhaľovania, objasňovania a vyšetrovania trestných činov, angažovanie sa pri objasňovaní organizovanej trestnej činnosti, výkon operatívno-pátracích činností v prípadoch závažnej trestnej činnosti.

⁹ Služba poriadkovej polície Policajného zboru – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky: www.minv.sk/?informacie-1

Politická polícia vykonáva najmä dozor nad nelegálnou činnosťou politických strán, hnutí a organizácií, riadi a zabezpečuje boj proti teroristickým skupinám a osobám, zabezpečuje ochranu ústavy a zákonov štátu pred ich porušovaním cudzími štátmi na vlastnom území.

Najznámejšou a najvýznamnejšou zložkou politickej polície je tajná polícia. Jej úlohou je výzvedná činnosť, operuje v utajení, mimo dohľad verejnosti a právnych predpisov, často kráť na hranici zákonnosti.¹⁰

Medzi najznámejšie zložky tajnej polície patrili napr.:

- ŠTB (*Štátna bezpečnosť* v ČSSR – medzi rokmi 1945-1990),
- ÁVO (*Államvédelmi Osztály* – Štátne ochranné oddelenie v Maďarsku – medzi rokmi 1946 -1989),
- Gestapo (*Geheime Staatspolizei* v Nemecku – v rokoch 1933–1945),

¹⁰ MCCORMICK, K.R.E., VISANO, L.A.: Understanding Policing, Toronto, 1992, str. 284-285, ISBN: 978-1551300054

- Stasi (*Ministerium für Staatssicherheit* vo východnom Nemecku – v rokoch 1950-1989)
- KGB (*Výbor pre štátnu bezpečnosť* v Sovietskom zväze – v rokoch 1954-1991),
- CIA (*Central Intelligence Agency* v USA – od roku 1947 – súčasnosť)

Medzi riadiace, zabezpečovacie a administratívne zložky patrí spravidla ústredné centrum riadenia, ktoré je vo väčšine prípadov označené ako ministerstvo vnútra, a miestne útvary, jednotky či stanice polície. Medzi hlavné úlohy ministerstva vnútra patrí pôsobenie vo sfére zvyšovania účinnosti a efektívnosti boja s kriminalitou, najmä koordináciou jednotlivých opatrení a aktivít v oblasti boja proti zločinnosti, ďalej zabezpečuje plnenie a resadzovanie programových dokumentov v oblasti boja s kriminalitou prostredníctvom jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy, či iných orgánov, úradov, alebo inštitúcií, hodnotí analýzy stavu zločinnosti a jeho vývoja, dôsledky určitých opatrení na kriminalitu a s ňou spojené negatívne sociálne javy, ale hlavne

je hlavným iniciátorom legislatívnych návrhov v oblasti riešenia boja s kriminalitou.¹¹

Právny poriadok Slovenskej republiky nedisponuje legálnou definíciou pojmu polícia a v zmysle vyššie uvedených skutočností, plní funkcie polície jedna hlavná zložka, ktorou je Policajný zbor Slovenskej republiky, ktorý sa ďalej delí na organizačné zložky. Podľa ustanovenia § 1 ods.1) zákona č. 171/1993 Z. z.

o Policajnom zbore:

„Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.“ [Národná rada Slovenskej republiky: Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, Bratislava, 1993]

¹¹ Ministerstvo vnútra – Úlohy koordinačného orgánu:
www.minv.sk/?MEKO_ulohy

II. KAPITOLA

ČESKOSLOVENSKO

1. Organizácia Československej polície po roku 1918

Organizácia bezpečnostnej služby v Československej republike bola spätá s výkonom správy bývalej Rakúsko - Uhorskej monarchie. V roku 1754 zriadila cisárovná Mária Terézia vo Viedni úrad policajných komisárov, ktorý bol v roku 1772 cisárom Jozefom II. prebudovaný na policajné riaditeľstvo. Podľa vzoru tohto úradu bolo v roku 1784 zriadené policajné riaditeľstvo v Prahe, Brne a Bratislave. V Košiciach bolo zriadené policajné komisárstvo. V ostatných mestách a na vidieku prislúchal výkon bezpečnostnej služby vrchnosti a mestským obciam. Obecným zriadením českým z roku 1864 bol výkon bezpečnostnej služby uložený obciam. V 50. a 60. rokoch 19. storočia sa na území, v tejto dobe už bývalej, rakúskej monarchie organizovalo žandárstvo.

Žandárstvo bolo vtedy podriadené najvyššiemu policajnému a dvorskému úradu ministerstva vnútra. Na tejto základni bola budovaná organizácia bezpečnostného aparátu Československej republiky.¹²

V novej republike sa v podstate zachoval systém Rakúsko - Uhorska, ako dokladá Macek s Uhlíř:

"Vlastný výkon bezpečnostnej služby bol rozdelený medzi žandárstvo v teréne a políciu v mestách, ktorá bola buď štátna, alebo komunálna (mestská, obecná)“.

V podstate tak bol zachovaný rakúsky systém, kedy žandárstvo podporované komunálnou políciou plnilo úlohy na vidieku a štátnej polície v štatutárnych mestách. Neskôr dochádzalo k procesu zoštátnenia policajnej správy. Postupné vytváranie nového bezpečnostného aparátu sa dialo na základe zákonných opatrení NS formou vládnych nariadení. Vnútoraná organizácia bezpečnostných zložiek a ich činnosť boli stanovené a upravované internými predpismi Ministerstva vnútra. Medzi úradmi s policajnými právomocami sa zaradovali zemské úrady, štátne policajné úrady

¹² www.valka.cz/clanek_14486.html

a obce. Vedľa toho existovali úrady so špeciálnymi policajnými právomocami (banské, plavebné, železničné atď.).¹³

S postupným vývojom štátu dochádzalo aj k zdokonaľovaniu a špecializácií jednotlivých štátnych zložiek. Vedľa vojsk začali vznikať samostatné bezpečnostné zbory, ktoré mali na starosť ochranu vnútorného poriadku.¹⁴

Za éry prvej republiky sa polícia delila na dve zložky a to ZUSB, teda Zboru uniformovanej strážnej bezpečnosti a ZNSB, teda Zboru neuniformovanej strážnej bezpečnosti. Rozdelenie polície výstižne zachytil Uhlíř:

*"Až do roku 1945, nezávisle na premenách štátnych zriadení, boli zavedené na našom území dva typy policajných zborov (od 19. storočia sa vedľa nich vyskytuje i žandárstvo). Na jednej strane to bola štátna polícia, na druhej strane väčšie množstvo mestských a obecných polícií, pre ktoré sa za I. republiky užívalo sumárne označenie komunálne polície. Podobne je tomu od začiatku 90. rokov 20. storočia ..."*¹⁵

¹³ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 19.

¹⁴ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 19.

¹⁵ UHLÍŘ, L., Dějiny evropských policejních sborů. Police History, Praha 2007, s. 13.

O udržiavanie poriadku v štáte sa teda staralo niekoľko zložiek. Rozdelenie ich kompetencií načrtol Macek a Uhlíř takto:

"Udržiavanie verejného poriadku, pokoja a bezpečnosti v rámci územia celého štátu bolo úlohou štátu a štát sa ju snažil splniť tak, že potrebné bezpečnostné úlohy zabezpečoval zásadne vlastnými orgánmi."

Tieto úlohy boli vykonávané:

- a) v prevažnej miere okresnými politickými úradmi, tj. bezpečnostnými úradmi prvej stolice a žandárstva, ktoré im bolo podriadené
- b) menšie mierou štátnymi policajnými úradmi a policajnými orgánmi im pridelenými, a to v úradných obvodoch, ktoré boli týmto úradom prikázané.¹⁶

Z toho teda vyplývalo okrem iného aj to, že žandárstvo vykonávalo verejnú bezpečnostnú službu mimo územia autonómnych miest, ale v prípade potreby mohlo pôsobiť aj tam.¹⁷

¹⁶ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 40.

¹⁷ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 40.

Dňa 28. októbra 1918 vznikla Československá republika. Budovanie československého štátneho aparátu a reorganizácia štátnych orgánov, ich urýchlená aktivizácia (najmä bezpečnostných zložiek) sa uskutočňovala v nových demokratických podmienkach.¹⁸ Vznik Československa, ktorého charakter bol nepochybne "kvalitatívne vyššou" formou štátu a vlády v porovnaní s monarchisticko konštitučným režimom Rakúsko - Uhorskej monarchie, bol však poznačený ešte mnohými prežitkami z obdobia dualistického štátoprávneho usporiadania vo všetkých oblastiach spoločenského života.¹⁹ Úsilie vládnucej koalície od prvých dní existencie samostatného československého štátu bolo zamerané na budovanie spoľahlivých mocenských orgánov, najmä orgánov verejnej správy.

Prvým aktom orgánu domáceho odboja, Československého Národného výboru v Prahe bolo vydanie tzv. recepčnej normy, zákona č. 11/1918 Zb. z. a n., ktorý v podstate prevzal existujúci štátny aparát.²⁰

¹⁸ BIANCHI, L., Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, II. diel, Bratislava SAV, 1974, s. 42-155.

¹⁹ BIANCHI, L., Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu, II. diel, Bratislava SAV, 1974, s. 42-155.

²⁰ VANĚCEK, V., Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1974, s. 369-401.

Tým si vedúci činitelia parlamentu a vlády zabezpečili prechod politickej moci do svojich rúk cestou právnej kontinuity s bývalým rakúskym a uhorským právnym poriadkom.²¹

Recepčnou normou z roku 1918 prebral novovzniknutý štátny útvar, Československo, všetky dovtedajšie inštitúcie v záujme zachovania kontinuity. V celej republike bol tak prevzatý predlitavský model polície.

V kontexte dobových udalostí však dovtedajší početný stav nemohol postačovať na udržanie dobrej bezpečnostnej situácie. Preto boli policajné stavy mimoriadne rozširované, hlavne stavy neuniformovaných príslušníkov. Len pre ilustráciu: v roku 1919 bol stav príslušníkov neuniformovanej polície v meste Praha navýšený až o viac ako 340% z pôvodných 174 mužov až na 600.²²

V období 1. Československej republiky bola vytvorená sústava centrálnych orgánov štátnej moci a správy. Význačné miesto zaujal "Úrad pre správu vnútornú", neskoršie Ministerstvo vnútra.

²¹ WEYR F., Československé právo správní a štátni, Brno 1921, s. 374, II. vydanie Praha 1924, s. 483.

²² WEYR F., Československé právo správní a štátni, Brno 1921, s. 374

Do služieb tohto ministerstva boli takmer bez výnimky prevzatí úradníci bývalého Rakúsko - Uhorska bez akejkoľvek zmeny pôvodných organizačných ako aj služobných noratív.²³

Osvedčený systém recipovaný z Rakúsko - Uhorska rozdeľoval pôsobnosť a výkon bezpečnostnej služby medzi miestnu ("obecnú") políciu, štátnu políciu a četníctvo. Pre doplňovanie jednotlivých ozbrojených zložiek stanovil nový režim pomerne náročné kritériá a dôsledne uplatňované služobné predpisy. Náročnosť spočívala v kritériách na politický profil, odborné, fyzické a osobné predpoklady.²⁴

Dňa 2. novembra 1918 bola zákonom č. 2/1918 Zb. utvorená platforma pre kreáciu jednotlivých ministerstiev. Bolo vytvorené Ministerstvo vnútra ako najvyššia inštancia politickej správy, ktoré bezprostredne nadväzovalo tak organizačne ako aj personálne na Prezídium miestodržiteľstva v Prahe.

²³ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 54

²⁴ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 54

Organizačne sa členilo na Prezídium, ktoré zaistovalo personálne záležitosti, záležitosti ministra, Národného zhromaždenia a pod.²⁵ Štyri odbory rozčlenené do 16 oddelení, oddelenie 17 (zárobnkové spolky) a oddelenie N (štátna bezpečnosť). Ministerstvo sa časom štrukturálne menilo. Keďže Ministerstvo vnútra malo predstavovať inštitúciu na udržanie "pokoja a poriadku", najvhodnejším orgánom pre túto činnosť bolo četníctvo.

Zákonom č. 218/1920 Zb. zo dňa 14. apríla prešlo četníctvo od Ministerstva národnej obrany (MNO) pod právomoc Ministerstva vnútra, ktorému bolo fakticky podriadené ihneď od 28. októbra 1918. V novej československej vláde sa čoskoro po jej kreovaní rozpútali straníkopolitické konfrontácie ohľadne rezortnej príslušnosti četníctva.

Ministerstvo národnej obrany (MNO) totiž využilo skutočnosť, že doposiaľ neexistoval nový zákon o četníctve a vypracovalo urýchlene návrh na zlúčenie četníctva s československou brannou mocou. Podľa neho sa mala síce zachovať doterajšia podriadenosť četníctva politickým úradom po línii výkonu príslušnej služby, avšak

²⁵ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 55

vo veciach vojenských a hospodárskych malo četníctvo i v dobe mieru podliehať MNO, t.j. Ministerstvu národnej obrany.²⁶

Najvyššou četníckou inštanciou malo byť Generálne veliteľstvo četníctva (GVČ) ako samostatný odbor MNO. No i Ministerstvo vnútra sa snažilo svoj faktický stav voči četníctvu realizovať vlastnými, spočiatku „kompromisnými návrhmi." Ministerstvo národnej obrany vynechalo v rámci pripomienkového konania zámerne Ministerstvo vnútra a tento návrh zaslalo iba Generálnemu veliteľstvu četníctva - GVČ. Tak ho rozoslalo na vyjadrenie na Zemské veliteľstvo s tým, že by to oznámilo Ministerstvu vnútra. Už 29. septembra 1919 Prezídium Ministerstva vnútra vytklo GVČ, že rokuje s Ministerstvom národnej obrany svojvoľne bez zvolenia a predchádzajúceho zmocnenia Ministerstva vnútra. V stanovisku Ministerstva vnútra sa dôrazne pripomína, že generálny veliteľ četníctva je orgánom Ministerstva vnútra. Napokon sa celá záležitosť dostala až na rokovanie ministerskej rady. Tu sa opäť potvrdilo, akú váhu prikladá minister vnútra, Švehla, četníctvu, keď presadil svoj rozsiahly politický vplyv na rozhodnutie, aby četníctvo i naďalej

²⁶ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 57

zostalo vojensky organizovaným zborom, podliehajúcim Ministerstvu vnútra.

Inštitúciou príslušnou pre riešenie otázok tzv. "vnútorného nebezpečenstva štátu" a výzbroje četníctva malo byť Ministerstvo národnej obrany. Za týmto účelom pridelo ku Generálnemu veliteľstvu četníctva jedného štátneho dôstojníka. Bezprostrednému veleniu armády malo podliehať četníctvo iba v prípadoch vojnového stavu. Zmeny v bezpečnostnom aparáte boli odrazom zmien vo verejnej správe.²⁷

V tejto súvislosti možno poznamenať, že právomoc a činnosť nižších inštitúcií politickej správy - okresných hajtmanstiev bola na krátky čas po vzniku ČSR obmedzená činnosťou národných výborov.²⁸

²⁷ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 57

²⁸ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s. 58

2. Štruktúra Československej polície

Polícia bola, rovnako ako žandárstvo, podriadená v najvyššej inštancii ministerstvu vnútra. Dislokácie po roku 1918 vyzerali nasledovne: policajné riaditeľstvo v Prahe a Brne, policajný komisariát v Plzni a Moravskej Ostrave, pohraničný policajný komisariát Podmokly (dnes súčasť Děčína), Chebe a Bohumína. Do čela policajných úradov smeli byť obsadení len úradníci s právnickým vzdelaním.

Ich podriadení boli tvorení z úradníkov, kancelárov a zriadeneckého personálu. Hlavná náplň agendy štátnych policajných úradov predstavovala podľa Macka a Uhliře:

*"... starostlivosť o zachovanie verejnej bezpečnosti, poriadku, záležitosti spolkové, tlačové a zhromažďovacie, evidenciu obyvateľstva, starostlivosť o bezpečnosť osôb a majetku, služby dopravné, zbrojné záležitosti, dohľad nad divadlami, autorizáciu verejných produkcií, dohľad nad hostincami a verejnými miestnosťami, mravnostné záležitosti."*²⁹

²⁹ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 21.

Prevzatie moci v novej republike neprebiehalo jednoducho. Na Slovensku boli štátny policajti prevelený na základe rozkazu budapeštianskeho Ministerstva vnútra do Maďarska, a tak sa vzniknutá situácia musela riešiť provizórne a postupne. Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska zriadilo špeciálne policajné oddelenie, ktoré viedol bývalý pražský policajný riaditeľ K. Křikava, a ďalší Česi prichádzali počas roka 1919.

Hlavné policajné oddelenie bola dislokované v Bratislave a v Košiciach. Podobná situácia nastala aj v Podkarpatskej Rusi.³⁰

Hlavné spravovanie polície pre Čechy vykonávalo Policajné riaditeľstvo v Prahe, ktoré bolo najväčším štátnym policajným úradom. V roku 1918 tu pracovalo 1450 mužov a v roku 1928 už 2272. Riaditeľstvo vydávalo aj Ústredný policajný vestník (vydával bezpečnostný oddiel), od roku 1937 vydávaný pod názvom Československý policajný vestník a pre obvod krajiny Slovenskej pod názvom Policajný oznamovateľ.³¹

³⁰ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 21.

³¹ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 21.

Pre bezpečnosť štátu a kriminálnu službu malo veľký význam oddelenie pre verejnú bezpečnosť, ktorého agenda spadala pod železničné oddelenia (trestné činy spáchané na železnici na celom území ČSR), poštové odd. (pre riaditeľstvo pôšt Praha a Pardubice), odd. pre stíhanie falšovateľov platidiel, odd. pre stíhanie vreckových zlodejov a lupičov pokladní, mravnostné odd. (boj proti obchodovaniu so ženami a deťmi), evidenčné odd., zisťovacie odd. (ústredná Daktyloskopická registrácia a ústredná zbierka fotografií páchatel'ov pre celú ČSR), ústredný ohlasovací úrad obyvateľstva.³²

Políciu v Československu popísali Macek a Uhlíř nasledovne:
"Sieť štátnych policajných úradov bola po roku 1918 postupne rozširovaná. Zriaďovanie štátnych policajných úradov podľa potreby umožňoval zák. č. 165/1920 Zb. z. a n., o zriaďovaní nových štátnych policajných úradov, ktorý zmocňoval vládu do 5 rokov odo dňa účinnosti zákona zriaďovať so súhlasom obce štátne policajné úrady tam, kde bolo treba".

³² MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 21.

Zákon ukladal štátnym policajným úradom starať sa o pokoj, verejnú bezpečnosť, bezpečnosť osôb a majetku, udržiavať verejný poriadok a viesť v mieri obyvateľstvo aj cudzincov. Novozriadené policajné úrady mali prevziať odbor pôsobnosti obecnej (polícia bezpečnostná, mravnostná) a odbor pôsobnosti okresnej správy politickej vo veciach policajnej správy.

Na základe zák. č. 165/1920 a 306/1924 Zb. z. a n. boli zriadené ďalšie štátne policajné úrady. V českých krajinách sa jednalo jednak o dôležitejšie centra (Plzeň, Kladno, Ostrava) a ďalej o miesta s národnostne zmiešaným a z hľadiska štátu nespoľahlivým obyvateľstvom (Liberec, Cheb, Karlovy Vary, Jihlava, Znojmo).³³

Ďalšou významnou zmenou bolo vydanie zák. č. 208/1931 Zb. z. a n., o zriaďovaní štátnych policajných úradov, ktorý dopĺňal už vydaný zák. č. 165/1920 Zb. z. a n.

Zmena umožňovala vláde zriaďovať štátne policajné úrady v týchto obciach, ktorých zastupiteľstvo s tým prejavilo súhlas.

³³ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 21.

Uznesením vlády z marca 1935 bol zvýšený systematizovaný počet miest štátnej policajnej služby o 5784 a v roku 1937 predstavoval 14.246 osôb. V rokoch 1936 až 1938 bolo zriadených 49 nových štátnych policajných úradov a 2 policajné riaditeľstvá (Liberec a České Budějovice). "34

Pôsobnosť obcí rozobral Macek takto:

"V najnižšej inštancii vykonávala policajnú funkciu obec, pokiaľ nebola v tomto smere prenesená jej pôsobnosť na štátny policajný úrad. Rozsah miestnej polície a počet výkonných orgánov bol závislý na veľkosti a potrebách obce a možnosti ich financovania. V tomto zmysle sa starali obce o bezpečnosť osôb a majetku, o udržiavanie obecných ciest a ľahkú dopravu, ďalej zabezpečovali funkciu polície napríklad polícia poľná, potravinárska, trhová, mravnostná, stavebná a požiarna. Obce si zriaďovali ako výkonné orgány vlastné obecné stráže bezpečnosti, ..."35

³⁴ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 26- 27.

³⁵ MACEK, P., UHLÍŘ, L., Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 29

Vládne policajné orgány mali za úlohu starať sa o verejnú bezpečnosť a pokoj, udržiavať verejný poriadok (najmä bdieť nad verejnou mravnosťou), mať v evidencii obyvateľstvo a cudzincov, plniť úlohy uložené osobitnými predpismi. Pôsobnosť úradov prekrývala územný obvod. Rozsah činnosti, zriaďovanie a rušenie policajných úradov určovalo ministerstvo vnútra.

Kde obce nestačili na svoje úlohy v oblasti policajnej (hlavne v kriminálnych prípadoch), vyžadovali prostredníctvom okresného úradu pomoc žandárstva. Starostovi alebo jeho zástupcom bola osobne a disciplinárne podriadená stráž bezpečnosti, čo bol samostatný zbor, ktorý bdel nad dodržiavaním poriadku, bezpečnosti osôb a majetku. Mal povinnosť pomáhať žandárstvu a vojsku. V čele stráže bezpečnosti stál policajný úradník. Služba trvala 24 hodín a nasledovalo 24 hodín voľna, čo sa za mimoriadnych okolností mohlo meniť.

Kompetencie stráže bezpečnosti uviedol Macek takto:

*"Členovia stráže boli oprávnení na zisťovanie osobnej totožnosti, predvedenie či zatknutie osoby a prevedení osobnej a domovej prehliadky. Tieto oblasti pôsobnosti boli upravené takmer obdobne ako príslušné oprávnenia četníkov. "*³⁶

³⁶ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 50.

Ďalej mala stráž bezpečnosti rovnaké úlohy ako žandárstvo pri požiaroch, povodniach, úrazoch, nálezoch mŕtvol, atď.

O príjmy zamestnancov štátnej policajnej služby sa staral zemský úrad. Obstarával tiež pre policajné úrady vo svojom obvode účtovné a pokladničné služby, správu budov a vecných zariadení a potrieb. Penzie zamestnancov štátnej policajnej služby (prípadne pozostalých) poukazoval tiež zemský úrad, ale vyplácal ich finančný úrad.³⁷

Jedným z útvarov československej polície bola obranná spravodajská služba. Ako kľúčová zložka pôsobila po línii Ministerstva vnútra, ministerstva zahraničia, ministerstva národnej obrany, ministerstva spravodlivosti a kancelárie prezidenta republiky. Mala za úlohu kontrolovať v štáte nebezpečné elementy (extrémne politické zoskupenia, nacionalistické hnutia so separatistickými tendenciami, atď.).³⁸

³⁷ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 28.

³⁸ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 50.

Spravodajská služba sústredovala poznatky o týchto skupinách (aj prehľady funkcionárov), vydávala pokyny a smernice a riadila činnosť zameranú proti týmto nekalým živlom. Spolupracovala tiež so zahraničím, dochádzalo tým k odovzdávaniu poznatkov a vzájomnej pomoci. Zistené informácie potom spravodajská služba odovzdávala Prezídiu Ministerstva vnútra, predsedníctvu ministerskej rady, prezidentovi republiky a podľa povahy vecí aj jednotlivým ministerstvám, ktorých sa daný prípad týkal.³⁹

Štruktúru a organizáciu obrannej spravodajskej služby popísali Macek a Uhlíř nasledovne:

"V roku 1923 bola spravodajská služba zreorganizovaná v súvislosti s vydaním zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n. Ministerstvo vnútra zriadilo ku dňu 1. 11. 1923 Spravodajskú ústredňu (ZUS), ktorá bola integrálnou súčasťou policajného riaditeľstva v Prahe a v služobnom styku bola priamo podriadená policajnému prezidentovi. Spravodajská ústredňa viedla evidenciu všetkých prípadov výzvednej činnosti a všetkých osôb odsúdených pre vyzvedačstvo či z neho podozrivých. Zoznam obsahoval mená

³⁹ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 50.

*(vrátane krycích), osobné údaje, popisy osôb, ich kontakty, metódy práce a pod. "*⁴⁰

Spravodajská ústredňa sídlila v Odbočkách spravodajskej ústredne (OZUs) v Prahe, Brne, Opave (od roku 1932 preložené do Ostravy), v Bratislave, Košiciach, Užhorode a od roku 1932 aj v Plzni a Liberci.

V roku 1937 prebehla rozsiahla reorganizácia a v rámci prezídia bolo zriadené oddelenie pre štátnu bezpečnosť, ktorého náplňou práce bolo podľa Macka nasledovné:

*"... starať sa o bezpečnosť štátu, verejných inštitúcií štátu, zariadení dôležitých pre obranu štátu, štátnych činiteľov domácich aj zahraničných, sledovanie verejného politického hnutia, sociálneho, národnostného, náboženského atď., aby nimi neboli ohrozené štátne a verejné záujmy. Sledovať tuzemskú i zahraničnú tlač a viesť evidenciu osôb verejne činných, ďalej organizáciu politických, ilegálnych a inak činných obyvateľov, ohrozujúcich bezpečnosť štátu. "*⁴¹

⁴⁰ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 29- 30.

⁴¹ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 30.

Výzvednú a spravodajskú službu zabezpečovala aj vojenská spravodajská organizácia. Túto spravodajskú organizáciu od základov prebudoval František Moravec. Pôsobil ako prednosta operačného oddelenia v štábe druhej pešej divízie v Plzni. Ako sám vo svojich pamätiach opísal:

"Zaviedol som úzku spoluprácu s veliteľstvami polície a žandárstva na celom území, a to nielen z hľadiska proti výzvednej práce, ale tiež preto, aby sme od nich získali zoznamy potencionálnych agentov pre využitie k práci výzvednej." ⁴²

Ďalším útvarom československej polície bola Všeobecná kriminálna ústredňa (VKÚ), zriadená v roku 1929 pri policajnom riaditeľstve v Prahe. Spolupracovala so všetkými štátnymi bezpečnostnými úradmi a četníckymi stanicami (tie mali povinnosť poskytovať VKÚ bezodkladne informácie o všetkých zločincoch nižšie vymenovaných kategórií, VKÚ však voči četníckym staniciam a bezpečnostným úradom nemala prikazovacie právo). ⁴³

⁴² MORAVEC, F.: Špión, jemuž nevěřili. Rozmluvy Alexandra Tomského, Praha 1990, s. 23.

⁴³ MORAVEC, F.: Špión, jemuž nevěřili. Rozmluvy Alexandra Tomského, Praha 1990, s. 23.

Hlavná činnosť Všeobecnej kriminálnej ústredne:

- vedenie ústredného prehľadu zločincov špecialistov a zvlášť nebezpečných zločincov, sústreďovanie správ všetkých bezpečnostných orgánov o týchto zločincoch a ich činoch,
- spoluúčasť na zdokonaľovaní teoretického výcviku bezpečnostných orgánov, nadväzovanie stykov so zahraničnými a medzinárodnými inštitúciami, ktoré mali za úlohu pátranie po zločincoch, navyše prebrala niektoré zložky po iných oddeleniach, napr. falšovateľia platidiel, daktyloskopické ústredné stanice, ústredie na boj proti obchodu so ženami a deťmi, železničné oddelenie, poštové odd., právne odd., odd. na zisťovanie totožnosti, odd. pátrania po nezvestných osobách, evidencia neznámych mŕtvych, odd. porovnávania a skúmania písma, ústredná zbierka podobizní, redakčné odd. (Ústredný policajný vestník a Policajný oznamovateľ), policajné múzeum.⁴⁴

⁴⁴ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 31.

Ďalšie odvetvie polície sa nazývalo Medzinárodná komisia kriminálnej polície. Komisia sa koncipovala po dohode o vytvorení Interpolu, ten začal vznikať po apríli 1914, kedy sa v Monaku zišiel medzinárodný kongres kriminalistov, kde sa zhodli na potrebách spolupráce. Hlavnými bodmi, na ktorých sa dohodli:

- urýchlenie a zjednodušenie stíhania utečených zločincov,
- zlepšenie prostriedkov na identifikáciu osôb,
- vznik ústavu pre skúmanie remeselných zločinností,
- zjednodušenie riadenia pri vydávaní zatknutých zločincov do cudziny.⁴⁵

Zbory stráže bezpečnosti obsahovali zložku uniformovaných a neuniformovaných. Mestská i štátna polícia mali rovnaký rozsah služby, líšili sa len v podriadenosti. Štátna polícia podliehala štátnym policajným úradom a komunálne polície zase jednotlivým obciam. Komunálne policajné zbory využívali pri službe hlavne predpisy platné pre žandárstvo, keďže sa vyznačovali svojou prepracovanosťou.

⁴⁵ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 31-32.

O zriaďovaní a fungovaní komunálnych policajných zborov napísal Macek toto:

"Komunálny policajný zbor bol zriaďovaný a financovaný z prostriedkov obce, ktorá v rámci svojej samostatnej pôsobnosti a s prihliadnutím k svojim potrebám a možnostiam stanovila jeho výstroj, výzbroj a úlohy." ⁴⁶

Dochádzalo tak k čiastkovým odlišnostiam.

Po rozpade Rakúsko - Uhorska bol u nás prevzatý model z Predlitavska. Kým žandárstvo vykonávalo z počiatku len službu peši, polícia mala aj jazdné (tzv. Hipomobilné) oddiely. Časom ale prebehla motorizácia, a to u oboch zložiek. Poslanie a úlohy zborov stráže bezpečnosti rozpisal Macek takto:

"K uniformovanej stráži patrila poriadková a strážna služba, k neuniformovanej stráži zaisťovanie spravodajskej služby. Výkon ich služby bol upravený služobným poriadkom Ministerstva vnútra. Podľa neho uniformovaná stráž bezpečnosti vykonávala hliadky a pochôdzky a strážila väzňa, poskytovala prvú pomoc, konala služby telefónne a telegrafné a vykonávala vôbec všetky úlohy, ktoré boli v záujme bezpečnostnej služby predpísané právnymi normami,

⁴⁶ MORAVEC, F.: Špión, jemuž nevěřili. Rozmluvy Alexandra Tomského, Praha 1990, s. 44

*neuniformovaná stráž vykonávala službu spravodajskú, vyšetrovaciu, dohliadacie, pátracie, kancelársku, telefónne, telegrafné, práce daktyloskopické a i. "*⁴⁷

Posledným a postupom času stále významnejším oddelením bola dopravná polícia. Oddelenie dopravnej stráže vzniklo v roku 1919, spočiatku pešie a cyklistické, od roku 1927 vznikol aj motorový oddiel a od roku 1936 boli zavedené automobily. V roku 1937 slúžilo v tomto útvere už 197 mužov, a navyše v tejto dobe vykonávali dopravnú službu aj jednotlivé okresné policajné komisárstva. V teréne vykonávalo cestnú kontrolu hlavne žandárstvo, výnimku tvorili len obvody štátnych policajných úradov (tam hliadkovala polícia).⁴⁸

47 MORAVEC, F.: Špión, jemuž nevěřili. Rozmluvy Alexandra Tomského, Praha 1990, s. 36.

⁴⁸ MORAVEC, F.: Špión, jemuž nevěřili. Rozmluvy Alexandra Tomského, Praha 1990, s. 44

Zaujímavosťou je, že za prvej republiky sa na našich cestách jazdilo vľavo, zmena smeru jazdy bola plánovaná až za druhej republiky opatrením stáleho výboru č. 275/1938 z 10. 11.1938 s účinnosťou od 1. 5.1939. Zmena teda bola plánovaná, ale nakoniec došlo k predčasnej realizácii v dôsledku nemeckej okupácie.⁴⁹

Vzdelávanie novoprijatých policajtov prebiehalo v zvláštnych nástupných školách a pre ďalšie zdokonaľovanie týchto gazistov sa konali pravidelné týždenné školy, hodnostné školy, a ďalej i špeciálne kurzy (napr.: telegrafné, jazykové, zdravotnícke, plavecké, dopravné, ...).⁵⁰

⁴⁹ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999,, s. 38.

⁵⁰ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999,, s. 38.

3. Vznik a budovanie štátnych policajných úradov

V Českých krajinách zostal, ako je uvedené v dôsledku právneho dualizmu, dovtedy platný rakúsky systém, spočívajúci v rozdelení agendy medzi štátne politické úrady a samosprávne orgány. Vedúce postavenie mali však jednoznačne Štátne úrady.

Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi všetku politickú správu obstarávali dovtedy samosprávne (autonómne) korporácie - municipia. Pre obstarávanie jednotlivých agend politickej správy sa zriadili ako špecifické správne útvary, municipia, a to župy alebo mestá s právom municipiálnym. Municipia boli podriadené priamo Ministerstvu vnútra.

Českej reprezentácii na presadzovanie jej politických a hospodárskych záujmov najmä na Slovensku nevyhovovala stará organizácia politickej a tým aj policajnej správy.

Zákon č. 64/1918 Zb. rozpustil starú samosprávu a zriadil funkciu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska. Na Podkarpatskej Rusi zastával podľa štatútu zo 16. 4. 1919 podobnú funkciu administrátor. Osobitosť vývoja situácie na Slovensku pri jeho začleňovaní do československého štátu sa plne premietala aj do organizácie novovzniknutej policajnej správy.

Ekonomická náročnosť zriaďovania nových policajných úradov bola z veľkej časti prenesená na obce. Aj keď uznesenie o zriadení takéhoto úradu bolo viazané na súhlas zastupiteľstva obce, zákon obsahoval aj ustanovenie, podľa ktorého mohla vláda, štátny policajný úrad zriadiť v obci bez súhlasu zastupiteľstva v prípade, že *„...obec hrubě zanedbala péči o veřejnou bezpečnost, klid a pořádek, nebo přesahuje-li řádné plnění této povinnosti vlastní síly obce.“*

V praxi táto reforma znamenala prenesenie väčšiny ekonomickej záťaže na obce, ktoré mali na výber medzi vlastnou obecnou políciou, zriadenou na vlastné náklady, alebo štátnou políciou, na ktorej chod museli tak isto prispievať z vlastných zdrojov.

Prínosom zriaďovania štátnych úradov však bola nesporne ich vyššia efektivita oproti zborom obecnej polície.

Štandardná koncepcia delenia na Zbory uniformovanej stráže bezpečnosti a Zbory neuniformovanej stráže bezpečnosti ostala aj naďalej v platnosti a vznikali tak samostatné jednotky po celom území republiky pod vedením prednostov policajných úradov. Táto decentralizácia policajných zložiek spôsobovala často problémy, hlavne s koordináciou viacerých policajných úradov, v prípadoch kedy si situácia vyžadovala nasadenie štátnej polície z rôznych územných obvodov. Taktiež chýbala jasná úprava spolupráce s ostatnými zložkami, ako napríklad žandárstvo alebo finančná stráž. Bezpečnostná situácia v sudetských oblastiach, kde väčšinu policajnej správy vykonávala obecná polícia riadená nemeckými zastupiteľstvami, si vyžadovala odstránenie tohto politicky nežiaduceho stavu. Zmena prišla vo forme vládneho nariadenia č. 51/1936 Zb. z. a n. a to formou zjednotenia Zborov uniformovanej stráže bezpečnosti a Zborov neuniformovanej stráže bezpečnosti do dvoch jednotných celkov, odstraňujúc pôvodnú roztrieštenosť a podriadenie oboch zborov ministerstvu vnútra, ktoré malo možnosť

upraviť vnútornými predpismi ich organizáciu, výkon moci veliteľskej, stanoviť zásady pre ich pôsobnosť, nariadiť spôsob vyškolenia, výcviku, výstroje, výzbroje, vydať služobný poriadok a upraviť iné veci s tým súvisiace.

Problém s nespoľahlivými osobami v obecných zboroch stráže bezpečnosti vyriešila vláda tak, že všetci členovia obecnej stráže bezpečnosti boli školení a cvičení pod dohľadom štátnych policajných zborov a ustanovenie do funkcie bolo viazané na predchádzajúci súhlas politického úradu nadriadeného obci. Toto opatrenie malo vplyv aj na celkovú zvýšenú spôsobilosť členov obecnej stráže bezpečnosti vykonávať svoju funkciu, keďže sa im dostalo kvalitnejšieho výcviku.⁵¹

Slovensko bolo pred vznikom Československej republiky právne územím "Uhorského kráľovstva". V každom municipiu bola zriadená mestská municipiálna polícia. Policajná organizácia zostala tak, ako sa vytvorila v priebehu druhej polovice 19. storočia. Takže na Slovensku boli ponechané v platnosti všetky uhorské zákony a nariadenia.⁵²

⁵¹ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s.

Vychádzajúc z ustanovení týchto noriem, vecná pôsobnosť polície sa upravila zákonmi a nariadeniami, ktoré prikazovali určité záležitosti do kompetencie politických štátnych úradov. Tieto úrady boli integrálnou súčasťou mestskej správy ako mestský policajný kapitanát alebo hlavný mestský policajný kapitanát. Prednosta úradu (policajný kapitán) bol členom mestského magistrátu.⁵³

Činnosť mestských policajných kapitanátov bola preventívna, vyhľadávacia, judikatívna a v správnom konaní rozhodujúca v prvej inštancii. Vyhľadávacia činnosť sa upravila trestným poriadkom. V prípade, ak bol v obvode mestského policajného kapitanátu spáchaný priestupok, spadajúci do jeho kompetencie, mali jeho úradníci i právo výkonu policajného trestného súdnictva ako správneho úradu 1. inštancie (pozri Časť L, kap. Č. 2).

⁵² KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s.

⁵³ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, s.

Čiže úlohou mestských policajných kapitanátov bolo udržiavanie verejného poriadku, ochrana bezpečnosti osôb a majetku a vyhľadávanie páchatel'ov trestných činov.⁵⁴

V jednotlivých mestách bola zriadená mestská municipiálna polícia, do ktorej sa po pripojení k ČSR do čela policajného kapitanátu postupne dosadzovali policajní úradníci z Čiech a Moravy. Bolo zriadené zemské Četnícke veliteľstvo so sídlom v Užhorode.

V provincii Deutschböhmen, ktorá vznikla ihneď po vzniku Československa v dôsledku toho že nemecká menšina sa postavila proti začleneniu do nového štátu, sa zriadilo tiež samostatné zemské četnícke veliteľstvo, ktoré v novembri 1918 rozoslalo na četnícke stanice obežníky, požadujúce od četníkov sľub vernosti nemeckej vláde, inak im hrozilo stratou miest. Paradoxné je, že četníckym veliteľom pre provinciu sa stal pplk. Stingl, ktorý bol pôvodne vyslaný zemským veliteľom Četníctva Prahy do Liberca.⁵⁵

⁵⁴ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, S.

⁵⁵ KAČÍK, E. : Polícia vo vývoji verejnej správy, Akadémia PZ SR, Bratislava, 1996, S.

Jeho úlohou bolo starať sa najmä o to, aby tamojšie četníctvo naďalej pevne zotrvalo v rámci pôvodnej organizácie Četníctva a kompetenčnej príslušnosti zemskému veliteľstvu v Prahe. Na získanie Četníkov použila totiž provinčná vláda DeutschOhmen osvedčený prostriedok - sľub zvýšenia platu.

K neutralizácii tohto vplyvu rozoslalo 3. decembra 1918 GVČ obežník adresovaný "všetkým staniciam četníckym v Čechách", v ktorom sa uvádza, že v Československom štáte ponechajú v trvalej službe všetko Četníctvo národnosti nemeckej, ktoré sa podriadi GVČ. Po obsadení pohraničných oblastí Československou armádou odišli do Nemecka spolu s príslušníkmi Volkwehru viacerí príslušníci Četníctva. Tým stratili nárok na spiatočné prijatie do československého Četníctva, kým ich kolegovia, ktorí tu zostali a podriadili sa, boli vzhľadom k tomu, "že boli vedení neznalosťou situácie" prijatí späť, lebo je "ich potreba."

Jedným z útvarov Československej polície bola obranná spravodajská služba. Ako kľúčová zložka pôsobila po línii Ministerstva vnútra, ministerstva zahraničia, ministerstva národnej

obrony, ministerstva spravodlivosti a kancelárie prezidenta republiky. Mala za úlohu kontrolovať v štáte nebezpečné elementy (extrémne politické zoskupenia, nacionalistické hnutia so separatistickými tendenciami, atď.).

Spravodajská služba sústredovala poznatky o týchto skupinách (aj prehľady funkcionárov), vydala pokyny a smernice a riadila činnosť zameranú proti týmto nekalým živlom. Spolupracovala tiež so zahraničím, dochádzalo k odovzdávaniu poznatkov a vzájomnej pomoci. Zistené informácie potom spravodajská služba odovzdávala prezídiu Ministerstva vnútra, predsedníctvu ministerskej rady, prezidentovi republiky a podľa povahy vecí aj jednotlivým ministerstvám, ktorých sa daný prípad týkal.⁵⁶

Štruktúru a organizáciu obrannej spravodajskej služby popísali Macek a Uhlíř nasledovne:

"V roku 1923 bola spravodajská služba zreorganizovaná v súvislosti s vydaním zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n. MV zriadilo ku dňu 1. 11. 1923 Spravodajskú ústredňu (ZUS), ktorá bola integrálnou súčasťou policajného riaditeľstva v Prahe a v služobnom styku bola priamo podriadená policajnému prezidentovi. Táto vyššie

⁵⁶ MACEK, P., UHLÍŘ, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918 - 1939). Police History, Praha 1999, s. 50.